

Ewa Pańkowska

Białystok

Numerologia mistyczna w powieści *Liczby* Wiktora Pielewina

Słowa kluczowe: numerologia mistyczna, satyra, groteska, obsesje i kompulsje

W 2003 r., po czteroletniej przerwie¹, którą w prasie nazwano „epoką pielewinowskiego milczenia” [Лещик, online], ukazała się kolejna książka tego autora, należącego niewątpliwie do grona najpoczytniejszych i najbardziej znanych obecnie na świecie pisarzy rosyjskich. Tym razem na rynku czytelnicy pojawił się zbiór utworów noszący tytuł *Dialektyka Okresu Przejściowego Znikąd Donikąd* (ДПП /ни/. Дialeктика Пeрeхoднoгo Пeрyдa из Нyткyдa в Нyкyдa).

Dialektyka składa się z dwóch części: pierwszą pt. *Potęga Wielkiego*² (*Мoщь Вeликoгo*) tworzą powieść *Liczby* (*Числa*), opowieść *Macedońska krytyka myśli francuskiej* (*Мaкeдoнcкaя кpитикa фpaнцyзcкoй мьсл*), opowiadania *Jedna moda* (*Oдин Boз*³), *Akiko* (*Акикo*), *Grupa fokusowa*

¹ Poprzednia powieść Wiktora Pielewina *Generation ‘P’* była opublikowana w 1999 r.

² *Potęga Wielkiego* to nazwa heksagramu nr 34 (czyli figury złożonej z sześciu linii horyzontalnych, ciągłych i przerywanych). 64 heksagramy (określają one liczbę ogólnych sytuacji, które mogą zdarzyć się w odwiecznie zmieniającym się cyklu bytowania) stanowią tekst podstawowy *I Ching* czyli *Księgi Przemian*, chińskiej księgi mądrości i wróżb, używanej jako wyrocznia, która może pomóc w zrozumieniu sytuacji, a nawet stanu psychicznego danego człowieka. Tekst *Księgi przemian* przeznaczony jest przede wszystkim dla tych, którzy potrzebują wskazówek i rozeznania w procesie rozwoju wewnętrznego. W orzeczeniach i komentarzach *I Ching* zawarte są informacje, którymi można się wesprzeć i posłużyć zarówno dla rozwiązania konkretnego problemu (jak czyni główny bohater powieści *Liczby*), jak i dla zrozumienia praw własnego rozwoju [Zawadzki, online].

³ Bor (ang. vogue) – moda; także tytuł amerykańskiego magazynu o międzynarodowym zasięgu. „Vogue” przez wielu uważane jest za najważniejsze kobiece czasopismo poświęcone modzie i modelingowi.

(Фокус-группа⁴); druga część pt. *Życie wspaniałych ludzi (Жизнь замечательных людей)* zawiera dwa opowiadania *Gość na święcie Bon*⁵ (*Гость на празднике Бон*), *Notatka o poszukiwaniu wiatru*⁶ (*Запись о поиске ветра*).

W pierwszej części *Dialektyki*, którą określić można mianem satyryczno-groteskowej, Pielewin wyraża własne refleksje nad polityczno-ekonomiczną sytuacją w Rosji początku XXI w., przedstawia swoją ocenę-komentarz zachodzących tam transformacji i mających miejsce ważnych wydarzeń. W drugiej, filozoficznej części cyklu pisarz porusza zagadnienia śmierci, piękna, prawdy, wyraźnie przy tym nawiązując do taoizmu, w szczególności zaś do kluczowego w tym filozoficzno-religijnym systemie pojęcia drogi – *tao*⁷.

Niniejszy artykuł jest próbą analizy najważniejszych problemów poruszonych w głównym utworze *Dialektyki* – w powieści *Liczby*.

W *Liczbach* Pielewin przedstawia historię Stiepana Arkadjewicza Michajłowa, rosyjskiego przedsiębiorcy, finansisty, bankiera, któremu przez długi czas udaje się „utrzymywać przy życiu” w chaotycznej i pełnej przemocy rosyjskiej rzeczywistości końca XX – początku XXI wieku przy pomocy magii liczb [Кошель, Кукулин 2003, 318].

Michajłow już jako dziecko nabrał bowiem przekonania, że to właśnie liczby rządzą światem. W związku z tym mały Stiopa, nieświadomy zwolennik poglądów pitagorejczyków, którzy jako pierwsi dowodzili, że liczby rządzą światem⁸, postanowił zawrzeć z wybraną liczbą swego rodzaju pakt,

⁴ Ang. focus group – grupa respondentów uczestnicząca w zogniskowanym wywiadzie grupowym, prowadzonym przez moderatora, który zadaje pytania zamieszczone we wcześniej przygotowanym scenariuszu wywiadu. Tego rodzaju technika wywiadu jakościowego wykorzystywana jest w badaniach marketingowych, psychologii, socjologii.

⁵ Japońskie święto Bon (o-bon matsuri) obchodzone ku czci duchów zmarłych, które przybywają do swoich rodzin. Wita się je latarniami zapalnymi u progów domów. Święto to rozpoczyna się 13 sierpnia. Duchy przebywają z rodzinami do 15 sierpnia, po czym są odprowadzane z „ogniami pożegnalnymi” [Madej, online].

⁶ Wszystkie tytuły, nazwy własne zostały przetłumaczone przez autora niniejszego artykułu – E. P.

⁷ Pojęcie *tao* dosłownie oznacza „ścieżkę” lub „drogę”, przy czym droga może być pojmowana tu w trojaki sposób (wydaje się, iż Pielewin w *Dialektyce* nawiązuje do wszystkich znaczeń *tao*). Przede wszystkim *tao* – to droga ostatecznej rzeczywistości. W tym znaczeniu *tao* jest zbyt szerokim dla zrozumienia czy też wyobrażenia pojęciem. Tym niemniej ta niewypowiedziana i niezwykła *tao* jest podstawą wszystkiego, jest łonem, z którego bierze początek i do którego powraca życie. W drugim znaczeniu *tao* jest drogą wszechświata, normą, rytmem, siłą napędową natury, porządkującą zasadą życia. Jest wszechobecna, tkwi w środku życia, przyobleka się w ciało i ożywia wszystko, co nas otacza. W trzecim znaczeniu *tao* dotyczy sposobu ludzkiego życia [Smith 1994, 194].

⁸ Dla pitagorejczyków liczba była zasadą wszelkiego bytu. Zauważyli oni, że róż-

który miał być dla niego gwarancją bezpieczeństwa i przyszłych sukcesów w życiu prywatnym i zawodowym [Яровенко 2009, online].

Niewidzialnym sprzymierzeńcem, opiekunem i obrońcą Stepana stała się liczba „34”. Od tego momentu wszystkie posunięcia i decyzje bohatera są już związane z określonymi kombinacjami liczbowymi. Dokonując różnego rodzaju kalkulacji, operacji bankowych Michajłow kieruje się więc nie rozumem, lecz całkowicie irracjonalnym przeświadczeniem o potędze liczb i ich wpływie na ludzkie życie: mężczyzna za wszelką cenę stara się „unikać” niebezpiecznej dla niego (wręcz wrogiej) liczby „43”, wybierając tylko te rozwiązania, którym „sprzyja” i które „akceptuje” jego niewidzialny doradca – magiczna i potężna „34”⁹:

Всеми его решениями управляли два числа – «34» и «43»; первое включало зеленый свет, а второе – красный [Пелевин 2004, 27].

... Договоры, в порядковых номерах которых выскакивало «43», Степа брал под особый контроль, а если это число повторялось дважды, он вообще отказывался подписывать такую бумагу под любым смехотворным предложением (...). Разбивая компьютеры на партии, Степа старался, чтобы их было именно 34 (...). Если партии были совсем мелкими, то он старался распределить их так, чтобы в первый день ушло три машины, а на следующий – четыре. Потом он брал паузу, чтобы случайно не получилось число «43». Таких технологий у него было много [Пелевин, 23].

Mimo iż wszystkie posunięcia biznesowe, jakich dokonuje bohater, nie są oparte ani na szerokiej wiedzy, ani na dokładnej analizie ekonomicznej, to jednak przynoszą zysk, to dzięki nim Michajłow zyskuje opinię niezwykle wyrachowanego, rozważnego i przezornego przedsiębiorcy [Кошель, Кукулин, 318]. Powodzenie w biznesie stanowi doskonałe potwierdzenie słuszności wybranego przez bohatera sposobu na życie. Sukcesy, jakie odnosi on

ne zjawiska w świecie dają się sprowadzić do relacji liczbowych [Kuziak, Rzepczyński, Sikorski, Sucharski, Tomasik 2008, 22]. Warto tu także wspomnieć o dwóch odłamach pitagorejczyków: akuzmatykach (mystykach) i matematykach (badaczach liczb). Członkowie pierwszego stronnictwa doszli do wniosku, że liczby stanowią tajemnicę niemożliwą do zglębienia przez człowieka. Liczba stała się więc dla nich fetyszem, potęgą, która jest w stanie niszczyć lub tworzyć, zapewniać sukces lub sprowadzać klęskę (można tu odnaleźć analogie do poglądów głównego bohatera *Liczb*). Ten mistyczny kierunek dał początek numerologii, gematrii, okultyzmowi, parapsychologii. Matematycy zaś badali wyłącznie matematyczne własności liczb, odcinając się od ich znaczeń symbolicznych i filozoficznych interpretacji [Mikołajczyk, online].

⁹ Bohater dokonuje wyraźnego podziału na przyjaciół i wrogów: ... на счастливые, солнечные числа (Степа выбирает себе в личные ангелы-хранители число «34» (...)) и числа несчастливые, оборотные, теньевые – «43» (...) [Богданова, Кибальник, Сафронова 2008, 58].

w życiu zawodowym, umacniają go w przekonaniu, że jedynie całkowite oddanie i wierne służenie wybranej liczbie „34”, która urasta do rangi bóstwa, zapewnić mu mogą szczęście i dobrobyt [Балод, online].

Zdaniem Michajłowa, otaczający go świat jest do tego stopnia absurdalny, niedorzeczny, iż tylko alogiczne decyzje warunkują sukces w życiu zawodowym (w ten sposób Stiepan znajduje sprytnie usprawiedliwienie dla swojego sprzecznego z logiką i zdrowym rozsądkiem postępowania)¹⁰:

Эпоха и жизнь были настолько абсурдны в своих глубинах, а экономика и бизнес до такой степени зависели от черт знает чего, что любой человек, принимавший решения на основе трезвого анализа, делался похож на дурня, пытающегося кататься на коньках во время пятибального шторма. (...)

Степа же следовал закону, о котором мир не имел никакого понятия. (...) Это была самая настоящая магия, и она была сильнее всех построений интеллекта [Пелевин, 27–28].

Należy dodać, że specyficzna, mistyczna więź między Michajłowem a liczbą „34” stopniowo coraz bardziej się zacieśnia. Dochodzi do symbolicznego połączenia: Stioipa i „34” stają się w pewnym sensie jednością, co znajduje swoje odzwierciedlenie w wyglądzie zewnętrznym bohatera, traktowanym przez nadawcę jako manifestacja cech wewnętrznych:

... Если бы в Степином окружении нашелся человек, знающий о его тайне, он, наверно, увидал бы в чертах его лица связь с числом «34». У Степы был прямой, как спинка четверки, нос (...). Его округлые и чуть выпирающие щеки напоминали о двух выступах тройки, и что-то от той же тройки было в небольших черных усиках, естественным образом завишающихся вверх [Пелевин, 17–18].

Wydaje się, że w przypadku Michajłowa nie można mówić jedynie o „zwykłej” fascynacji liczbami czy też nawet o wierze w ich magiczne właściwości, w ich symbolikę¹¹. Tutaj przypisywanie szczęśliwości czy pecho-

¹⁰ ... Делая выбор между двумя числами, герой не размышляет, а действует – и поэтому добивается успеха: в алогичной ситуации лучше пользоваться искусственными, происходящими из суеверий закономерностями, чем никакими. Невроз, заставляющий человека бояться одних чисел и радоваться другим, метафизически ничуть не хуже других способов ориентации в окружающей (абсурдной – Е. Р.) реальности [Кошель, Кукулин, 318].

¹¹ Należy podkreślić, iż wiara w magiczną moc liczb ma swój początek w starożytności, przy czym mistyczne własności liczb zależały od kręgu kulturowego, w jakim powstały. Różnego rodzaju przesady liczbowe przetrwały do dnia dzisiejszego, jak np. rozpowszechniona wiara w pechową trzynastkę lub też kojarzona ze złem liczba „6”. Warto wspomnieć, że takiej irracjonalnej numerofobii poddają się nie tylko jednostki, ale i całe społeczeństwa, nawet poważne międzynarodowe koncerty uwzględniają ją w swoich działaniach marketingowych [Mikołajczyk, online].

wości określonym liczbom, prognozowanie z nich (czyli numerologia) przegradza się już raczej w jednostkę chorobową, poważną dolegliwość natury psychicznej:

... Степан Аркадьевич Михайлов болен редким недугом нумерофилии, осложненной злокачественной нумерофобией [Арбитман, online].

W analizowanej powieści autor niemal z medyczną precyzją charakteryzuje dewiacyjny stan psychiczny kreowanego przez siebie bohatera. W postępowaniu Michajłowa można odnaleźć pewne objawy typowe dla zachowań ludzi z osobowością anankastyczną (obsesyjno-kompulsyjną), ludzi cierpiących na nerwicę natręctw należącą do grupy zaburzeń lękowych.

Pielewin zwraca uwagę na stany podwyższonego lęku, które towarzyszyły Stiepanowi już od wczesnego dzieciństwa (bohater bał się silniejszych od siebie rówieśników, konfrontacji z płcią przeciwną, „spotkania” z prawdziwą miłością, przy czym lęk przed głębokim uczuciem połączony jest tu ze strachem przed niemocą seksualną). Michajłow szuka więc sposobu ochrony i obrony przed owym lękiem (przed subiektywnym przeświadczeniem, że zagrożenie jest stale obecne) i właśnie dzięki związkowi z magiczną liczbą bohater zyskuje spokój wewnętrzny:

Аффилиация, пристройка к счастливому числу (...), способствует успокоению сознания, дает иллюзию непроницаемой защиты от поражений, понижает тревогу с каждым новым витком счета [Богданова, Кибальник, Сафронова 2008, 56].

Podstawowymi objawami nerwicy natręctw są uporczywe, nawracające myśli, wyobrażenia nasuwające się wbrew woli chorego – obsesje (myśli, nad których przebiegiem chory nie jest w stanie zapanować i od których w żaden sposób nie może się uwolnić) oraz kompulsje – działania natrętne, czynności przymusowe, rytuały (osoba cierpiąca z powodu natrętnych myśli wielokrotnie powtarza pewne czynności, które w magiczny sposób mają ją zabezpieczać przed zmaterializowaniem się czarnych scenariuszy, pojawiających się w owych niechcianych myślach¹²). W zaburzeniu tym dominują poczucie niepewności, obowiązku i odpowiedzialności, pedantyczność, skrupulatność, drobiazgowość, ostrożność, wysoki stopień samokontroli [Kobalczuk, online]. Typowe zachowania anankastyczne to np. przymus mycia

¹² W sytuacjach stresujących Michajłow powtarza na przykład pewne słowa, frazy, wyliczanki. Tego rodzaju zabiegi słowne niewątpliwie go uspokajają i zmniejszają stany lękowe.

rań, liczenia¹³, przypominania sobie i wszelkiego rodzaju natręstwa myślowe. Gdy człowiek chce zaniechać owego przymusu wewnętrznego, uwolnić się od niego, to wówczas zawsze ujawniają się związane z nim lęki. Warto zaznaczyć, że eskalacja natręctw i przymus może u osoby ogarniętej tą chorobą osiągnąć straszliwe wręcz rozmiary. Natręstwa zaczynają bez reszty wypełniać jej życie, okazują swą demoniczną moc, stają się siłą samą w sobie. Sam chory ten przymus wykonywania natrętnych czynności odbiera jako poddanie się działaniom obcej siły, nie jest w stanie wyprzeć ze świadomości niechcianych treści [Riemann 2005, online] – Michajłow nie potrafi wyzwolić się spod władzy liczb, a próby zdobycia ich przychylności przybierają dziwne i drastyczne formy (na przykład rytualne spalanie siedmiu puszek konserw mięsnych).

Jak zauważa Wadim Rudniew, rosyjski semiotyk, lingwista, filozof i teoretyk psychiatrii:

... Обсессии преследуют человека, обладающего таким (ананкастическим – Е. Р.) характером, на протяжении всей жизни и проявляются в различных сферах и различных масштабах, от педантического повторения бытовых ритуалов до навязчивого повторения целых жизненных комбинаций [Руднев 2002, online].

Stiopa odczuwa potrzebę wręcz nieustannego okazywania czci wybranej liczbie „34” (można to potraktować jako odpowiednik obsesji), w związku z tym wykonywane przez niego niezwykle starannie i regularnie codzienne czynności stają się swego rodzaju rytuałami¹⁴ (te z kolei potraktować można jako odpowiednik kompulsji), potwierdzającymi bezgraniczne oddanie bohatera swojej magicznej opiekunce:

Степа начал с того, что стал вставать не в шесть тридцать, как раньше, а в шесть тридцать четыре. Так же сдвинулись все остальные точки его расписания, которые зависели от него. Назначая встречу на половину шестого, он приходил на четыре минуты позже, специально задерживаясь в вестибюле метро (...).

¹³ W przypadku głównego bohatera *Liczb* można mówić o arytmomanii (występuje jako samodzielna obsesja lub częściej jako jeden z objawów w nerwicy natręctw). Jest to natrętna i przymusowa, nieprzewyciężona potrzeba liczenia lub wykonywania działań arytmetycznych (np. liczenie schodów, oddechów) oraz często przypisywanie liczbom własności magicznych. Chory zdaje sobie sprawę z irracjonalności własnych działań, jednak z powodu odczucia lęku nie jest w stanie ich przerwać [*Słownik wyrazów obcych* 1980, 50].

¹⁴ ... его жизнь наполняется бессмысленными, со стороны точки зрения, ритуальными жестами, имеющими в жизни самого Степана высокой сакральный смысл и наблюдаемыми с педантичной точностью [Яровенко, online].

Засыпая, он считал не до ста, а до тридцати четырех, потом опять до тридцати четырех, и так далее. Выбирая в кафе, за какой из столиков сесть, он начинал считать их по кругу, по несколько раз каждый, пока не добирался до тридцати четырех. Перед тем как нырнуть в море с пирса, он делал тридцать четыре быстрых вдоха [Пелевин, 13–14].

W zachowaniu Michajłowa wyraźnie widać przenikanie się elementów przeciwstawnych: hiperracjonalizmu (wspomnianej staranności, dokładności i pedantyczności) z mistycyzmem – magią i rytuałami [Латынина, online].

Ludzie z osobowością anankastyczną w ograniczony sposób angażują się w relacje międzyludzkie [Kobalczyk, online], a jeżeli już to świadomie czy nieświadomie chcą narzucić innym sposób postępowania według własnych zaleceń (dotyczy to zwłaszcza partnera, dzieci oraz osób, z którymi są bliżej związane).

... человек с обсессивно-компульсивным характером (...) склонен к ритуализации собственной жизни и установлению подконтрольности окружающей действительности. (...) он сознательно ограничивает свою и чужую свободу [Богданова, Кибальник, Сафронова, 52].

Podobne symptomy można odnaleźć w postępowaniu Stiepana. Pielewin w koncepcji ovladniętego arytmomanią bohatera uwzględnia więc również jego stosunek do miłości. Michajłow nie angażuje się w stałe związki, jego relacje z kobietami ograniczają się do przelotnych kontaktów seksualnych. Dodatkowo mężczyzna „testuje” każdą swoją partnerkę, sprawdzając jej stosunek do liczb, z góry przy tym zakładając, że nie uda mu się znaleźć tej jedynej wybranki, która z takim samym uwielbieniem i czcią, jak on, traktowałaby „34”. Ta magiczna liczba „jest obecna” nawet podczas intymnych kontaktów (swoje „przywiązanie” do „34” Stiepan przenosi na sferę erotyczną), których nieodłączną częścią staje się dokonywany przez bohatera rytuał symbolicznego połączenia z „34”:

... Он (Степа – Е. Р.) быстро слезал на пол, садился на корточки спиной к партнерше и заводил согнутые руки как можно дальше назад, стараясь ткнуться локтями прямо в ямочку между ее ягодицами. Он делал это потому, что при взгляде на воображаемое сечение этой композиции получалось «тридцать четыре»: тройку давал контур женского зада, а четверку – его торс и выброшенные назад локти. Это был его способ слиться с любимым числом не только умственно, но и телесно (...) [Пелевин, 62–63].

Bohater Pielewina w sposób wręcz obsesyjny kontroluje swoje emocje i uczucia i w konsekwencji, jak już wspomniano, zawiera z kobietami jedynie przelotne znajomości.

Spotkanie z Muse¹⁵ (Мюс), panią filolog z Anglii, zajmującą się badaniem współczesnego rosyjskiego folkloru miejskiego, zmienia stosunek Stiepana do miłości – z nią zaczynają łączyć go więzi zupełnie innego rodzaju. Muse zostaje nie tylko ukochaną Michajłowa, ale również jego pomocnikiem i doradcą w zakresie bankowości i finansów:

... Мюс хорошо понимала, что требуется от бизнесмена в России – быть немного вором, немного юристом и немного светским человеком. У нее была прекрасная деловая хватка, и ей можно было доверить любую работу.

Банк работал как часы [Пелевин, 83].

Związek Stiopy i Muse (zwłaszcza zdradę, jakiej dopuszcza się Angielka – porzuca ona Michajłowa i wyprowadza z jego banku dużą kwotę pieniędzy¹⁶) rozpatrywać można w szerszym kontekście niezwykle złożonych współczesnych relacji Rosji z Zachodem. Mamy tu do czynienia ze zderzeniem-rywalizacją między dwiema osobowościami ukształtowanymi pod wpływem różnych wzorców, różnych systemów wartości. Muse to osoba opanowana, wyrachowana, niezwykle uparta i konsekwentnie dążąca do wytyczonego celu. Wszystkie wymienione cechy dają jej ogromną przewagę nad sentymentalnym, ulegającym emocjom i zakochanym w niej Stiopą, a miłość, jak wiadomo, osłabia czujność, pod jej wpływem człowiek staje się całkowicie bezbronny [Богданова, Кибальник, Сафронова, 63, 70]. W metaforycznym starciu z Zachodem Rosja ponosi więc porażkę – zwycięża zachodnioeuropejski pragmatyzm, zdroworozsądkowe podejście do życia.

W *Liczbach* Pielewin opisuje kolejny w historii Rosji okres przejściowy („przełom paradygmataczny” – „*парадигматический сдвиг*”). Jak zauważa Dmitrij Bykow:

... крупные сочинения он (Пелевин – Е. Р.) публикует только тогда, когда завершается некая историческая эпоха и брезжит новая [Быков, online].

W analizowanej powieści pisarz niejako rekonstruuje walkę o „nowy podział dóbr” [Skoropanova 2005, 132], w wyniku której:

¹⁵ Inny możliwy wariant zapisu imienia bohaterki to Mew's od ang. mew – miauczeć (w związku z podkreślanym w powieści podobieństwem Angielki do kota).

¹⁶ Warto tu dodać, że Muse utożsamia się z jednym z pokemonów (pokemony to fikcyjne stworzenia, które pojawiły się w grach konsolowych firmy Nintendo, a następnie w japońskim serialu anime), z Meowth, przedsiębiorczym pokemonem-kotem, który kolekcjonuje monety.

... условно-братковская¹⁷ эпоха сменяется эпохой Четвертого Главного Управления (эпохой ФСБ – Е. Р.) [Быков, online].

Pielewin nawiązuje do mającego miejsce w Rosji w latach 2000–2002 procesu przejmowania przez oficerów Federalnej Służby Bezpieczeństwa¹⁸ kontroli nad biznesem, bankami (funkcjonariusze FSB zajęli miejsce mafii, pełniącej do tej pory rolę „ochroniarzy” rosyjskich biznesmenów). Na przykładzie bankiera Michajłowa pisarz pokazuje (hiperbolizując wszelkie nieprawidłowości i paradoksy), w jaki sposób funkcjonariusze FSB „biorą pod swoje skrzydła” i „otaczają opieką” rosyjskich przedsiębiorców, obiecując im „załatwienie wszelkich problemów”. Autor podkreśla przy tym, iż działania FSB utrzymują się na granicy prawa, a często nawet ją przekraczają.

Жизнь менялась. Бандиты исчезали из бизнеса, как крысы, которые куда-то уходят перед надвигающимся стихийным бедствием. По инерции они все еще разгуливали по дорогам на вульгарно дорогих машинах и нюхали героин в своих барочных дворцах, но все чаще на важную стрелку с обеих сторон приезжали люди с погонями, которые как бы в шутку отдавали друг другу честь при встрече – отчего делалось неясно, можно ли вообще называть такое мероприятие стрелкой¹⁹. Степу эти веяния пока что не затрагивали. И вдруг ясным апрельским утром к нему прямо в офис завалилась крыша²⁰ – страшные братья Иса и Муса. (...)

– Куда едем-то? – задал Степа мучивший его вопрос.

– На стрелку, куда ж еще, – ответил Иса.

– А с кем?

– Да с одним фраером из ФСБ. Говорит, у него сразу к нам троим дело. (...)

¹⁷ Браток (bandyta, przestępca) – рядовой член криминальных структур, бандит [Химик 2004, 57].

¹⁸ Warto wspomnieć, że Federalna Służba Bezpieczeństwa powstała w 1995 r. jako następczyni Federalnej Służby Kontrwywiadu zorganizowanej na bazie zlikwidowanego w 1991 r. Komitetu Bezpieczeństwa Państwa (KGB). Nic więc dziwnego, że dla wielu Rosjan KGB i FSB to synonimy.

¹⁹ Opiswane przez Pielewina sceny „krwawych spotkań” oficerów FSB ochraniających konkurujące ze sobą firmy przybierają wymiar absurdalny: funkcjonariusze służb specjalnych wyznaczają czas i miejsce strzelaniny, a przed rozpoczęciem „zbrojnej rozprawy” oddają sobie honory wojskowe – tak jak podczas pojedynków [Кошель, Кукулин, 319].

²⁰ Крыша (ochrona, opieka, „dach” mafijny) – *жарг.* przykrycie, защита от кого-либо; охрана бизнеса или людей за определенную плату от нападения, рэкета (обычно криминальная, бандитская форма вымогательства, поборов); организация, предприятие, осуществляющие охрану определенного объекта или группы лиц [Химик, 281].

– Тебя я знаю, Степан Аркадьевич. Уже давно. (...) А я Леонид Лебедкин. (...) Четвертое главное управление ФСБ по борьбе с финансовым терроризмом. (...)

– Встречаться будем раз в месяц, – сказал Лебедкин. – Как говорил государь Александр Павлович, при мне все будет как при бабушке. (...) Business as usual. (...) Так что, если проблемы будут, с законом или наоборот, звони [Пелевин, 38, 40, 48, 52].

Pielewin zwraca tutaj również uwagę na brutalizację życia codziennego, na fakt, iż przemoc i agresja we współczesnym świecie stały się zjawiskami powszechnymi:

... эта агрессия есть норма изображаемого мира (...). Вторжение агрессивности здесь закономерно, даже обыкновенно, входит в привычный образ жизни. В этом приходится жить, делать свои дела – соучаствовать в агрессии. Как Степан Михайлов (...) соучаствует в обмане и присутствует при убийствах [Иванова, online].

Nie dziwi więc to, iż businessmen Michajłow jest świadkiem i nawet uczestnikiem morderstw, krwawych strzelanin, ponieważ w ten sposób w Rosji załatwia się interesy [Иванова, online] i pozbywa się konkurencji. Uchodzić za łajdaka, mordercę, nawet jeżeli jest się z natury dobrym, wrażliwym człowiekiem (gotowość do niesienia pomocy, umiejętność przebaczenia należy przed partnerami w biznesie ukrywać), po prostu się oplaca:

... о Степе пошла слава как о расчетливом и жестоком человеке (...). Эта слава оказалась кстати, когда Степа стал расширять свой бизнес. Числиться негодяем и убийцей было полезно. Это защищало от человеческой подлости: души повышенной конкурентоспособности узнавали демона старше рангом и уходили восвояси – кидать об колено тех, в ком угадывались хоть какие-то черты Спасителя [Пелевин, 24].

Można doszukać się pewnego podobieństwa pomiędzy Stiopą i Wawilem Tatarskim, głównym bohaterem powieści *Generation 'P'*.

Tatarski, młody literat, dzięki przypadkowo spotkanemu koledze ze studiów, trafia do branży reklamowej, w której robi karierę, szybko awansuje, ostatecznie zostaje szefem wszechagencji zajmującej się masową dezinformacją społeczeństwa – kreowaniem iluzorycznej rzeczywistości telewizyjnej, zastępującej realność [Павлов, online]. Jak zauważa Andrzej Dudek, Wawilen dla pieniędzy wyzbywa się inteligenckich nawyków i skrupułów, przestaje być miłośnikiem książek, a staje się twórcą klipów reklamowych, cynicznym copywriterem [Dudek 2005, 76].

Obaj bohaterzy z całą pewnością nie należą do kategorii obserwatorów-myslicieli, którzy dokonują wnikliwej analizy i poddają ocenie etycznej wszystko to, co dzieje się wokół nich. Dla nich najważniejsza jest kwestia własnego przetrwania [Богданова, Кибальник, Сафронова, 50]:

... Степа не изучал свою жизнь, а жил ее [Пелевин, 21].

Но волновали его (Степу – Е. Р.) не столько общественные проблемы, сколько профессиональные [Пелевин, 56].

Jednak Michajłow-bankier w przeciwieństwie do Tatarskiego-copy-writera²¹ nie jest wybitnym specjalistą w kwestiach zawodowych. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że bohater *Liczb* nie posiada predyspozycji, aby kierować bankiem²², co, jak już zasygnalizowano, wykorzystuje Muse, doprowadzając Stiepana do ruiny finansowej [Балод, online]. Michajłow-bankrut zmuszony jest do opuszczenia kraju.

Należy tu podkreślić, że ucieczka (przede wszystkim przed wrogą rzeczywistością) jest jednym z niezwykle istotnych motywów w twórczości Pielewina. Bohaterzy jego utworów w różny sposób próbują wyzwolić się z otaczającego ich mroku absurdałnego świata, który, według koncepcji pisarza, jest w istocie jedynie iluzją. Na przykład Piotrowi Pusto (*Mały palec Buddy – Чанаев и Пустота*, 1996), kobiecie-lisicy A Chuli (*Święta księga wilkołaka – Священная книга оборотня*, 2004) udaje się wyzwolić z kręgu egzystencji [Nydahl 2008, 180] i wkroczyć do innego wymiaru, zyskując tym samym wolność absolutną i nieśmiertelność metafizyczną [Осьмухина, online]. Można tu mówić o próbie przekroczenia granic własnej świadomości, próbie przekroczenia bariery percepcji:

... выход человека за свои пределы, выражающийся в преодолении преграды, поставленной человеку в его восприятии и понимании окружающего мира, прорыв к сверхзнанию об иной стороне реальности. Конечной целью подобного перехода становится достижение счастья в некоей идеальной точке, чаще всего обозначаемой как рай либо нирвана [Заломкина 2005, online].

²¹ Należy pamiętać, że dla pielewiniowskich bohaterów najwyższą nagrodą jest osiągnięcie stanu oświecenia (uświadomienie sobie iluzoryczności otaczającego świata) i wyzwolenie-ucieczka, natomiast „utonienie” – pozostanie w iluzorycznej rzeczywistości, zrobienie kariery (czyli *занятие самого высокого места в иерархии жрецов этой иллюзорности* – najwyższą karą [Кузнецов, online].

²² Chodzi tu m.in. o zbytnią ufność i dziecięcą wręcz naiwność – Stiopa udziela Muse pełnomocnictwa do podpisywania dokumentów finansowych.

Michajłowa z całą pewnością nie zaliczymy do tych „pozytywnych” bohaterów-uciekierców, którzy na zawsze porzucają ziemską egzystencję. Jak zauważa bowiem Aleksandr Bałod:

...история «Чисел» также заканчивается бегством и освобождением. Просто пелевинский герой на этот раз поступает так, как это часто делают обыкновенные (обыкновенно-богатые) люди и никогда не поступают его персонажи – уезжает за границу, имея на руках загранпаспорт с открытой Шенгенской визой, и даже кое-какие остатки прежнего капитала на тайных банковских счетах [Балод, online].

W *Liczbach* Pielewin przedstawia kolejne fazy rozwoju zawodowego Stiepana Michajłowa – bankiera-neurotyka (drobny przedsiębiorca handlujący komputerami – właściciel banku – bankrut) na tle nieustannie zmieniającej się rzeczywistości: okres przebudowy ustrojowej („pieriestrojka”) i rozpad ZSRR, rządu Borisa Jelcyna i tzw. „kremłowskiej rodziny”, dojście do władzy Władimira Putina i rozszerzanie kompetencji oraz uprawnień funkcjonariuszy FSB.

W analizowanej powieści (podobnie jak we wcześniejszych swoich utworach) Pielewin występuje jako wnikliwy obserwator otaczającego go świata i znów tworzy satyryczno-groteskowy wizerunek współczesnej Rosji²³, tym razem poszerzając pole obserwacji o środowisko bankierów, biznesmenów, piorących brudne pieniądze mafiosów. W *Liczbach* nie brakuje intryg politycznych, karykaturalnego wizerunku mediów, drwin z show-biznesu [Włodźko-Butkiewicz 2004, 253–254].

W *Liczbach* Pielewin podejmuje próbę opisu zachowań i doznań osoby wewnętrznie zniewolonej przez ślepą wiarę w potęgę liczb. Autor dołącza więc do grona tych rosyjskich pisarzy, którzy w swoich utworach wykorzystali symbolikę liczb lub też wykreowali bohaterów z zaburzeniami o charakterze obsesyjnym. Do tej grupy W. Rudniew zalicza na przykład Aleksandra Puszkina, Nikołaja Gogola, Fiodora Dostojewskiego, Andrieja Biełego, Daniila Charmsa²⁴.

²³ Zdaniem Natalii Iwanowej: ... Пелевин написал самый безнадежный, самый пессимистический, самый мрачный гротесковый роман – о нашей (российской – Е. Р.) современности, об отечественной действительности [Иванова, online].

²⁴ W. Rudniew zwraca uwagę na fakt, iż: ... Хармс чрезвычайно серьезно относился к понятию числа. (...) В прозе и поэзии Хармса obsesivnyj diskurs строится либо при помощи нагромождения чисел, либо при помощи навязчивого повторения одной и той же фразы, либо на том и другом вместе [Руднев, online]. Pielewin umieścił przed tekstem *Liczb* w charakterze motto fragment zaczerpnięty z utworu Charmsa *Myśliwi* (*Охотники*, 1936), w którym również odnaleźć można cechy wskazane przez Rudniewa:

На охоту поехало шесть человек, а вернулось-то только четыре.

Двое-то не вернулось [Хармс, online].

Wydaje się również słusznym wniosek, iż prezentując postać biznesmena Michajłowa, niezwykle podatnego na wpływy różnego rodzaju pseudowróżbitów, fałszywych guru²⁵, Pielewin kreśli groteskowy wizerunek obycząjów bogatych Rosjan:

... Степа, как и большинство обеспеченных россиян, был шаманистом-эклектиком: верил в целительную силу визитов к Сай-Бабе, собирал тибетские амулеты и африканские обереги и пользовался услугами бурятских экстрасенсов [Пелевин, 30].

W podsumowaniu powyższych rozważań można stwierdzić, iż *Liczby* to opowieść o bankierze, żyjącym w świecie szczęśliwych i nieszczęśliwych liczb [Фьори, online]. Pielewin pokazuje, jak ten wykreowany w świadomości bohatera magiczny świat stopniowo zaczyna się przekształcać w swego rodzaju umysłowy labirynt-więzienie. Wydostanie się z owej pułapki staje się praktycznie niemożliwe. Stiepan pozostaje bowiem zafascynowany potęgą liczb, nawet wtedy, gdy traci wszystko (pieniądze, ukochaną kobietę)²⁶:

... Степа увидел белый круг, окруженный красным кольцом. В круге была цифра «60». (...) «Вот оно, новое солнце, – почти спокойно подумал Степа (...)» [Пелевин, 263].

Finał powieści, mimo wzmianek o radosnym, wiosennym przebudzeniu przyrody i rodzącej się w sercu Michajłowa nadziei na nowe życie, jest więc smutny:

... пелевинский роман (...) заканчивается переходом на новый виток страхов и переключением на новую комбинацию цифр, от них защищающих (...) [Богданова, Кибальник, Сафронова, 76].

Zakończenie utworu Pielewina można porównać do sceny finałowej klasycznego horroru, w której bohater stacza ostateczną walkę z nadprzyrodzonymi siłami zła i wydaje się, że je pokonał. Jednak w rzeczywistości jest to zwycięstwo pozorne. Zło zostało bowiem jedynie uspięne i w ukryciu przygotowuje się do powrotu i kolejnego ataku. Stiepan Michajłow zaś, jak już wspomniano, „wpada w sidła zastawione przez kolejną liczbę”.

²⁵ Na przykład wróżbita Prostisław, który pomaga Stiopie rozszyfrowywać znaczenie heksagramów i którego Michajłow uznaje za swojego przewodnika duchowego, okazuje się zwykłym donosicielem pracującym dla FSB.

²⁶ Jak zauważa Kirił Worobiow: ... Даже крах мира главного героя, потеря денег и работы не выводят его из придуманного «аквариума». Выбравшись из одного паттерна восприятия, он тут же придумывает себе другой – на точно такой же основе [Воробьев, online].

Literatura

- Dudek A., 2005, *Między groteską a rzeczywistością wirtualną. Wiktor Pielewin „Generation ‘P’”*, [w:] *Humanistyka sławistyczna dziś. Nowe spojrzenie i stnowiska*, t. IV, pod red. L. Suchanka, Kraków, s. 71–84.
- Kobalczyk R., *Osobowość i zaburzenia osobowości*, [online], <http://www.edukacja.edux.pl/p-1657-osobowosc-i-zaburzenia-osobowosci.php>, [13.02.2012].
- Kuziak M., Rzepczyński S., Sikorski D., Sucharski T., Tomasiak T., 2008, *Słownik myśli filozoficznej*, Warszawa – Bielsko-Biała.
- Lama Nydahl O., 2008, *O naturze rzeczy. Współczesne wprowadzenie do buddyzmu*, Warszawa.
- Madej M., *Japońskie Święto Zmarłych*, [online], <http://www.kosciol.pl/article.php/20030814112658271>, [13.03.2012].
- Mikołajczyk M., *Z życia liczb. Liczbowe zabobony*, [online], <http://www.mmm.uni.wroc.pl/archiwum/mmm13/zabobony.pdf>, [11.02.2011].
- Riemann F., 2005, *Oblicza lęku*, Kraków, [online], http://www.opoka.org.pl/biblio/teka/I/IP/oblicza.leku_03.html, [12.02.2011].
- Skoropanowa I., 2005, *Literatura rosyjska przełomu XX/XXI wieku jako zwierciadło transformacji*, [w:] *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy. Transformacja*, t. I, pod red. H. Janaszek-Ivaničkovej, Warszawa, s. 128–154.
- Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1980.
- Smith H., 1994, *Religie świata*, Warszawa.
- Wołodźko-Butkiewicz A., 2004, *Od pieriestrojki do laboratoriów netliteratury. Przemiany we współczesnej prozie rosyjskiej*, Warszawa.
- Zawadzki L., *Wprowadzenie do Księgi Przemian*, [online], <http://www.logonia.org/archiwalia/passwd/I.Ching/kp1-1.htm>, [14.06.2011].
- Арбитман Р., *Пелевин как жертва ДПП*, „Реальность фантастики” 2003, № 3, [online], <http://www.rf.com.ua/article/67>, [08.11.2007].
- Балод А., *Пелевин: диалектика и критика*, [online], <http://www.proza.ru/texts/2004/09/11-16.html>, [13.03.2012].
- Богданова О., Кибальник С., Сафронова Л., 2008, *Литературные стратегии Виктора Пелевина*, Санкт-Петербург.
- Быков Д., *Обнаружен Пелевин*, „Огонёк” 2003, № 32, [online], <http://www.ogonok.com/archive/2003/4811/32-42-45>, [17.02.2012].
- Воробьев К., *Хороший плохой Пелевин*, [online], <http://pelevin.nov.ru/stati/ohor/1.html>, [15.03.2012].
- Заломкина Г., 2005, *Москва-Петушки: другая дорога в Икстлан. Код трансцендентного перехода у Вен. Ерофеева и В. Пелевина*, [в:] *Памяти профессора В. П. Скобелева: проблемы поэтики и истории русской литературы XIX–XX веков. Международный сборник научных статей*, под ред. С. Голубкова, Н. Рымаря, Самара, [online], <http://pelevin.nov.ru/stati/o-ikstlan.doc>, [18.03.2012].

- Иванова Н., *Сомнительное удовольствие. Избирательный взгляд на прозу 2003 года*, „Знамя” 2004, № 1, [online], <http://magazines.russ.ru/znamia/2004/1/ivan12-pr.html>, [15.02.2012].
- Кошель М., Кукулин И., *Все ерунда, кроме. Пелевин Виктор. «ДПП (нн). Диалектика Переходного Периода из Ниоткуда в Никуда»*, „Новое литературное обозрение” 2003, № 64, с. 317–322.
- Кузнецов С., *Виктор Пелевин, или Пятнадцать лет спустя*, „Русский журнал” 2003, 11 сентября, [online], http://old.russ.ru/krug/20030911_skuz-pr.html, [16.03.2012].
- Латынина А., *«Потом опять теперь»*, „Новый мир” 2004, № 2, [online], http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2004/2/19-pr.html, [17.02.2012].
- Лещик А., *Эскиз русской души*, „Культура” 2003, № 39 (7398), [online], http://www.kulturaportal.ru/tree_new/cultrpaper/article.jsp?number=466&rubic_id=201&crubic_id=1002054&pub_id=444615, [13.03.2012].
- Осьмухина О., *«Набоков как воля и представление...»: набоковский реминисцентный слой в российской прозе последних лет*, „Мир науки, культуры, образования” 2009, № 2 (14), [online], <http://www.iwep.ru:88/journal/14/pages%20049-053.pdf>, [16.03.2012].
- Павлов М., *Generation II или II forever?*, [online], <http://pelevin.nov.ru/stati/o-pavl/1.html>, [18.03.2012].
- Пелевин В., 2004, *ДПП /нн/. Диалектика Переходного Периода из Ниоткуда в Никуда*, Москва.
- Руднев В., 2002, *Характеры и расстройства личности. Патография и метапсихология*, Москва, [online], http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Rudn/06.php, http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Rudn/09.php, [30.05.2011].
- Фьори Ч., *Я, Путин и секс: Пелевин обнажает Россию*, [online], <http://pelevin.nov.ru/stati/o-fior/1.html>, [17.03.2012].
- Хармс Д., *Охотники*, [online], <http://harms.ouc.ru/ohotniki.html>, [15.03.2012].
- Химик В., 2004, *Большой словарь русской разговорной экспрессивной речи*, Санкт-Петербург.
- Яровенко С., 2009, *Виктор Пелевин: мифопоэтика как мифодизайн*, [в:] *Культура и этика меняющегося мира*, вып. 6, Красноярск, [online], <http://www.globalistika.ru/biblio/actual-phil.6.htm>, [13.03.2012].

MYSTICAL NUMEROLOGY IN VICTOR PELEVIN'S NOVEL *NUMBERS*

SUMMARY

Victor Pelevin's novel *Numbers* published in 2003 as a main part of the book *DTP /NN/. The Dialectics of the Transition Period from Nowhere into No Place* is the subject of an analysis in this article.

Pelevin has created in this novel the satirical and grotesque picture of Russia at the beginning of the twenty-first century, easily recognizable by readers in fine details.

The main purpose of the paper is to present the story of Stepan Mikhailov's life. He is a Russian businessman – a bank manager who runs his business with the help of mystical numerology. The man believes that numbers rule the world (he believes there is some kind of a mystical relationship between numbers and our life). From his point of view, numbers influence people's behaviour, their decisions. "34" is Stepan's lucky number and his invisible "adviser-protector". Mikhailov is supposed to be a sufferer from some form of an obsessive-compulsive disorder called arithmomania. Sufferers from this disorder have a strong need to count their actions or objects in their surroundings.

Ewa Pańkowska e-mail: ela.pankowska@poczta.onet.pl